

Др Александар М. Новаковић

КАЖИПУТ ВУКА С. КАРАЦИЋА У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

У раду се анализира преписка Вука Стефановића Караџића са циљем стварања јасније слике о основним карактеристикама наставе српског као страног језика током XIX века. У истраживању је коришћена метода теоријске анализе са техником анализе садржаја. Грађу за истраживање је чинило тринаест књига преписке Вука Караџића објављених у оквиру *Сабраних дела* Издавачког предузећа „Просвета”, као и књига *Вук–Ана: њрејиска* Голуба Добрашиновића. Анализа наведене грађе је показала да су већ у време кодификације српског књижевног језика постојали наговештаји наставе савременог српског као страног језика и (бар) једне њене поддисциплине – наставе српског као завичајног језика. Њихова реализација везивала се за увежбавање и памћење преведених реченица са страног језика, разговор са изворним говорницима, директно исправљање начињених грешака и коришћење три Вукове капиталне публикације – *Грамајшике*, *Пјеснарице* и *Рјечника*. Као ученици појављивали су се чланови Вукове породице (супруга, синови и кћери), његови пријатељи и угледни савременици: Јернеј Копитар, Јакуб Грим, Самуил Бохумил Банкте, Петар И. Прајс, Николај Иванович Надеждин, Измаил И. Срезњевски, док су се неретко у улози предавача српског (као страног) језика налазили његови пријатељи – Лукијан Мушицки, Ђуро Даничић, Димитрије Владисављевић и др.

Кључне речи: настава (савременог) српског као страног/завичајног језика, матерњи језик, завичајни језик, Вук Караџић, преписка, савременици.

1. Увод. Према званичној и доступној литератури, развој наставе српског као страног језика везује се за године након Другог светског рата, када наша савезна држава закључује велики број билатералних споразума са земљама Европе, Америке, Азије и Африке. Захваљујући потписаним

протоколима у области индустрије, грађевинарства, економије, здравства и културе, већи број странаца био је упућен да, из пословних и/или приватних разлога, учи српски језик, због чега се на Коларчевом народном универзитету, а касније и на Институту за стране језике, почињу организовати интензивни курсеви језика (Крајишник 2016: 8; Новаковић 2022). „Иако се српски стандардни језик сматра релативно младим, с обзиром на чињеницу да се још нису напунила ни два века од Вукових реформаторских почетака, српски језик је од средине двадесетог века постао средство општења већег броја страних људи” (Новаковић 2022: 15), који су га, по доласку у нашу земљу, изучавали на течајевима реализованим при горепоменутом образовним институцијама. Међутим, Павле Ивић (1998: 65) сматра да је пракса учења и подучавања српског језика знатно старија, због чега га везује за период након пада Деспотовине, када је „писање српским језиком [...] достигло географску раширеност каква није забележена ни раније ни касније”, јер је баш у то време „постао један од дипломатских језика у југоисточној Европи”. У прилог таквој тврдњи требало би поменути истраживање Мирјане Маринковић из 2010. године под називом „Српски језик у Османском царству: пример четворојезичног уџбеника за учење страних језика из библиотеке султана Махмуда I”, у коме аутор износи интересантне податке о најстаријем познатом извору на арапском писму за изучавање историје српског језика. Наиме, у Библиотеци џамије Сулејеманија у Истанбулу чувају се два примерка четворојезичног уџбеника с почетка 16. века за учење страних језика – арапског, персијског, грчког и српског.¹ Сва је прилика да су уџбенике користили великодостојници за учење грчког и српског језика, јер је „интелектуална елита готово без изузетака познавала и друга два источна језика – арапски и персијски” (Маринковић 2010: 282). „Представници Османског царства – султани, обласни заповедници и др. [су], користећи се наслеђеним предностима завидног *сџаџа* српског језика у дипломатској преписци, исти и сами користили, [јер] је, међу другим језицима, српски био редован наставни предмет одабраних припадника јаничарског корпуса” (Рељић 2012: 84). Наведени уџбеник, осим свог граматичког значаја, има и изражен дидактички карактер и представља изванредан извор за историју методике учења страних језика (па и српског). Зато са сигурношћу можемо тврдити да се зачеци методике наставе српског као страног језика могу везати за поменути период.

Ипак, у литератури се развој методике наставе српског као страног језика везује за другу половину двадесетог века и два округла стола посвећена фундаменталним питањима наставе српског као страног језика, који су одржани 1984, односно 1986. године (Новаковић 2022: 27–30). Одржавање округлих столова означило је почетак организованог и систематичног при-

¹ Како Мирјана Маринковић (2010: 280) истиче, уџбенике је открио турски научник Ахмет Џафероглу, а највише пажње посветио у проучавању немачки слависта Вернер Лефелт, истражујући начине фиксирања српског језика арапским словима.

ступа изучавању ове врсте наставе и њено континуирано усавршавање и унапређење, тако да су се из ње извеле многобројне поддисциплине, какве су: методика наставе српског као завичајног језика, методика наставе српског као нематерњег језика, методика наставе српског као језика окружења и образовања (Новаковић 2021). Са друге стране, имајући у виду да је од прихватања вуковског језика до тренутка систематичнијег проучавања наставе српског као страног језика прошло више од једног века, с правом се питамо да ли можемо пронаћи (бар) обресе наставе и методике у периоду конституисања савременог српског језика. Познато нам је, такође, да је и сâм Вук С. Караџић упознао Европу са високим књижевним достигнућима српскога народа, због чега су страни лингвисти, књижевници и слависти учили српски језик како би у оригиналу проучавали српску књижевност и обичаје. Зато ћемо у овом раду настојати да представимо основне карактеристике наставе српског као страног/завичајног језика у периоду спровођења вуковске реформе и кодификације језика.

2. МЕТОДОЛОШКЕ ПОСТАВКЕ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА. Важно место у изучавању живота Вука Караџића, његове породице, савременика и читаве епохе заузима преписка коју је водио са члановима породице, познаницима и пријатељима. Бошко Сувајџић (2018: 479) сматра да је једна од најлепших одлика Вукове *Преписке* као архивског извора „то што у њој откривамо живе, целовите људе”, који нам искрсавају „у свој својој биографској и аутобиографској пуноћи”. Захваљујући њој, можемо посматрати Вука Караџића и његове савременике из различитих перспектива, увек изнова читајући познате биографске податке. Такође, можемо, са историјског становишта, посматрати зачетке наставе савременог српског као страног језика. Зато је предмет овога рада анализа преписке Вука Стефановића Караџића са циљем стварања јасније слике о основним карактеристикама наставе српског као страног језика током већег дела XIX века.

2.2. ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА. У складу са дефинисаним предметом и циљем истраживања одредили смо следеће истраживачке задатке:

1. Анализирати преписку Вука С. Караџића у потрази за сведочењима о постојању наставе српског као страног језика.
2. Утврдити основне карактеристике наставе српског као страног језика за време живота и активног рада Вука С. Караџића.

2.3. МЕТОДЕ, ТЕХНИКЕ, ИНСТРУМЕНТИ И УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА. Према дефинисаном предмету, циљу и постављеним задацима истраживања у раду смо користили методу теоријске анализе са техником анализе садржаја. Захваљујући овој методи, спровели смо детаљна квалитативна истраживања ради утврђивања важних питања наставе српског као страног језика у време вуковске кодификације језика. Грађу за истраживање је чинило тринаест

књига преписке Вука Караџића објављених у оквиру *Сабраних дела Вука Стефановића Караџића* Издавачког предузећа „Просвета”, као и књига *Вук–Ана: њрејиска* Голуба Добрашиновића. Сви прикупљени подаци су дескриптивно објашњени.

3. Вук Караџић и почеци наставе савременог српског као страног и завичајног језика. Анализа преписке Вука С. Караџића са члановима породице, познаницима, пријатељима и сарадницима показала нам је да већ у време кодификације српског књижевног језика можемо говорити о постојању наговештаја наставе савременог српског као страног језика и (бар) једне њене поддисциплине – наставе српског као завичајног језика. Имајући у виду да је Вук Караџић: 1) засновао породицу са странкињом (Аном Краус), 2) тесно сарађивао са странцима, као и 3) чињеницу да су његова деца већину свог живота провела/проводила ван граница (тадашње) Србије (и немачки узимала за матерњи језик), несумњиво је да се претходна тврдња може сматрати тачном. Наиме, током свога живота, Вук Караџић и његови познаници и сарадници (пре свих, кућне помоћнице, Лукијан Мушицки и Ђура Даничић) налазили су се каткад у улози предавача српског као страног и завичајног језика (промишљајући о најбољим начинима његовог учења и подучавања).² Такође, чланови породице (супруга, деца), његови пријатељи и познаници били су и први ученици (стандардизованог вуковског језика током деветнаестог и с почетка двадесетог века. Павле Јозеф Шафарик и сâм констатује да је, захваљујући деловању Вука Караџића, у то време „српски језик [...] [био] много важнији него раније, нарочито са становишта изучавања језика” (ПВІІ: 544).

Један од првих записа о постојању (наговештаја) наставе српског као страног језика (у време његове кодификације) проналазимо у писму које је Вук Караџић упутио Ани Краус³ из Сремских Карловаца 30. јануара 1815. године: „Радујем се да не само што нисте заборавили оно чему сам Вас учио на српском језику него сте још више и сами научили. Желим да једном добро говорите и пишете српски” (В–А 1992: 12).⁴ Дакле, уз топла осећања и загрљаје Вук Караџић је у исто време учио своју Нани српскоме језику.⁵

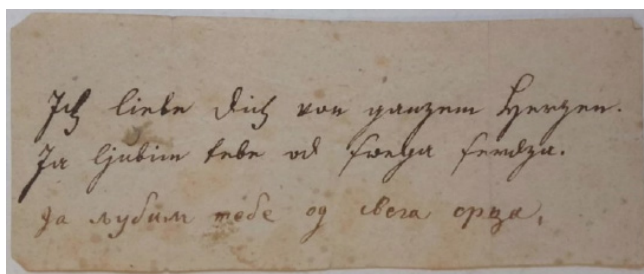
² На основу порекла ученика и матерњег језика одређује се и врста методике. Тако методика наставе српског као страног језика у средишњу пажњу има странца, док методика наставе српског као завичајног језика у фокусу има децу наших исељеника, односно децу из мешовитих бракова (чији чланови живе ван граница Србије).

³ Од 12. марта 1819. године Ана Краус се редовно потписивала као Ана Стефановић.

⁴ Морамо имати у виду да су се Вук Караџић и Ана Краус дописивали на немачком језику, јер већ у првим писмима наилазимо на потврду: „Ваша писма веома лако читам и разумијем, само не знам да ли Ви моја разумијете, јер не знам добро и чисто њемачки”; „господину Копитару опширније пишем него теби, јер ми је тешко да пишем на њемачком, а њему пишем на српском” (В–А 1992: 12–19)

⁵ „Ана је била не само пожртвована мајка и привржена супруга, већ и добра домаћица; уме вести и шити, такођер и ручак готовити – писао је Вук Мушицком још пре венчања

Сачувана је цедуљица на којој је он готицом на немачком, уз то латиницом и ћирилицом на нашем језику исписао речи: *Ja volim тебе од свега срца* (Добрашиновић 1992: 177).⁶ По свему судећи, Ана Краус је, као и многи други интелектуалци тога времена, српски језик учила користећи и памтећи преведене реченице са страног (немачког) језика, у чему јој је, дакле, помагао супруг. Наиме, Вук Караџић је умео врло слатко причати „о Србима, њиховом животу и обичајима, њиховим успесима, о чему хоћете српском” (СРЕЗЊЕВСКИ 1987: 10).⁷ Рекли бисмо да је у тим тренуцима био пажљив и брижан предавач, а изгледа да је поседовао и особину стрпљивости. Наиме, Исмаил Иванович Срезњевски, биограф Вука Караџића, записао је да „ако вам српски језик није потпуно непознат, замолите га да говори својим матерњим језиком: он неће говорити ружном мешавином старословенског, руског и српског, већ живим народним језиком” (СРЕЗЊЕВСКИ 1987: 9).⁸ Уз наведено, Љубомир Стојановић (1987: 33) истиче да је Вук Караџић „имао необичну моћ у оцењивању људи, што му је много помогало да према њима удешава и своје понашање”.

Фонографија 1. Вукова сачувана цедуљица

Имајући у виду да познанство са Аном Краус датира из периода Вуковог живота у Бечу⁹ – од 1813. године, закључујемо са приличном сигурношћу

– Српски мора научити и српске обичаје, а може научити и прести и ткати, ако јој устреба” (Добрашиновић 1992: 181).

⁶ „Женидба Вука Караџића Аном Краус 1818. године вероватно је први брак са странкињом који је наишао на осуду у српској јавности. Другачија вера, језик и обичаји Вукове изабранице били су трн у оку Вукових пријатеља који су сматрали да ће га женидба странкињом одвратити од националног рада” (Вулетић 2004: 72).

⁷ „Још у раној младости Вук је постао активна личност у догађајима који су узбуркивали и оживљавали Србију. [...] био [је] прво учитељ у Београдском училишту” (СРЕЗЊЕВСКИ 1987: 25).

⁸ Алекса Вукомановић у писму из Кијева (26. априла 1850. године) изражава наду да ће бити у прилици да учи са Вуком Караџићем српски језик: „[...] али највећа би ме желя минула, кадъ бы само могао се баремъ неко врѣме съ Вама видити [...] поучити се у Васъ ономе што мора быти најмилије и најдражје сваком Србину – Србскомъ езыку” (П8: 662).

⁹ „Најувјерљивија би била претпоставка да се у стан своје будуће жене сместио 1814, негде између јула и октобра” (Добрашиновић 1992: 176).

да се почетак Аниног учења језика везује за крај 1814, односно почетак 1815. године.¹⁰ Мотив учења српскога језика свакако би могао бити спољашње (екстринзичке) природе. Наиме, пријатељи Вука Караџића су сматрали да другачија вера, језик и обичаји могу утицати на то да српска снајка одскаче од патријархалне средине.¹¹ Због тога га је Лукијан Мушицки саветовао да „посрби своју Швабицу” и да је научи српском језику и обичајима, „како би она у један дан славила Божић са својим мужем, кумовима и пријатељима” (ВУЛЕТИЋ 2004: 72). Вук Караџић је умео врло лепо и да мотивише (своје ученике), због чега Измаил И. Срезњевски (1987: 10) бележи: „Чувши га неколико пута како прича о Србима, ви ћете почети толко исто волети Србе колико и поштовати њега самог због његове љубави према њима и због тога што их познаје у свим могућим односима”. У писму које је Вук Караџић упутио Николају Ивановичу Надеждину¹², 9. новембра 1851. године, налазимо експлицитну потврду да се бавио наставничким занимањем: „Ви знате да је овдје госпођа покојнога Димитрија Максимовића са своје 3 кћери, од којих 2 старије почеле су до мене учити Српски” (ПХ: 276). У писму Михаила Фјодоровича Рајевског налазимо и директну потврду да је Вук Караџић међу првима предавао савремени српски као страни језик. Наиме, у недатираном писму позива Вука Караџића да у Бечу посети хотел „Код Римског цара”, јер Јегор Петровић Коваљевски изражава молбу да га баш он (Вук К.) подучава српском језику (ПХП: 434). У првим годинама везе (и брака) Вук Караџић је био дубоко уверен да ће Ана Краус научити српски језик, због чега је смислио план како би је томе приволео. Нажалост, у тој намери никада није у потпуности успео, иако је жељу често експлицитно исказивао у својим писмима. Пишући Лукијану Мушицком, Вук Караџић наглашава да би заиста волео да његова жена научи српски језик и да се посрби:

„Да моју жену посрбим, најнужније да зна Српски; а то од мене не може научити, него сам смислио, да јој одоздо какву слушкињу која никаквог другог језика не зна осим (чисто) српски. – Би ли Ви мени могли наћи ту у Прњавору какву ђевојчицу зато. То би и за њу била срећа: научила би у Бечу њемачки, и јело готовити, и лијепо *шити*, *вешти* и *илестити*, и да буде поштена” (П: 710).

И након седам година (су)живота Вук Караџић се у писмима интересовао да ли је његова супруга (на)учила српски, подсећајући је, не једном,

¹⁰ „Љубав између 26-годишњег црнпурастог избеглице из Србије и плавооке, скоро 12 година млађе, газдаричине кћери могла се, дакла, зачети у лето или с јесени 1814. године” (Добрашиновић 1992: 177).

¹¹ Вук Караџић се никада због тог свог поступка није (по)кајао, што изричито пише и Милици Стојадиновић Српкињи у писму од 18. јуна 1860. године: „И ја сам се женио њемицом па зато ни једну длаку нијесам мање постао Србин него што сам прије био, или што бих био да сам узео макар какву Српкињу” (ПХП: 504).

¹² „Како сте Ви мени писали Српски овако би ваљало ја Вама да пишем Руски; али ја то не знам никако, него Вам ево пишем у простој Српској прози” (П7: 842).

на учење. Тако у писму упућеном супрузи из Лајпцига 22. маја 1823. године пита: „Такође, јеси и ти научила што српски?” (В–А 1992: 35).¹³ Ипак, Вук Караџић је „са новооснованом породицом наставио да живи у Бечу, па његова супруга, која није желела да промени своју веру, никада није добро научила ни српски језик” (ВУЛЕТИЋ 2004: 73). Можда и због тога што је, како Добрашиновић (1993: 5) истиче, „трећину брачног живота (15 година) провео изван породице”. Из тог разлога је и читава преписка између њих вођена на немачком језику.¹⁴

Из преписке (такође) можемо закључити да је Вуку Караџићу и те како било стало да му деца науче српски језик, што је уочљиво у писму упућеном 14. априла 1823. године супрузи из Лајпцига: „Да ли је Сава научио нешто више српски? Зна ли већ читав Оченаш? Нека га Савета (ако је још код тебе) вриједно учи српски, а када ја дођем, донијећу јој нешто лијепо” (В–А 1992: 34). Већ у следећем писму од 22. маја 1823. године Вук Караџић изражава особито задовољство због тога што је Сава научио *Оченаш*, молећи супругу да син што више учи српски и да Савета говори с њим (искључиво) на српском:

„Радујем се што је Сава научио Оченаш. Гледај да више учи српски. Нека Савета говори с њим увијек српски и нека буде увијек добра и вриједна, а ја ћу јој за то сигурно донијети нешто лијепо из Лајпцига (ако она можда не дође с тобом у Лајпциг)” (В–А 1992: 35).

„Тога ради зацело узимао је слушкиње из наших крајева налажући им да са децом говоре српски, обећавајући им за то поклоне” (ДОБРАШИ-НОВИЋ 1992: 184).

Тиме се потврђује да, за разлику од посвећености осталим филолошким пословима, послу подучавања српског као страног језика није приступао са нарочитом пажњом, те се читава Вукова методологија подучавања српског као страног језика сводила на ангажовање слушкиња из српских крајева, организовање дужег боравка у завичају и спорадично дељење савета. Тако је, осим развоја говора, Вук Караџић желео да његов син научи и писати (макар и линије), обраћајући се супрузи Ани Стефановић: „Пиши ми опет, што прије! Нека ми и Сава нешто најврља у писму!” (В–А 1992: 35). У то време му пише и Димитрије П. Тирол из Темишвара (28. априла 1823. године), обавештавајући га о дечјем добром здрављу, али и о томе да је

¹³ Нажалост, нема много сведочења о томе како је Ана Караџић заиста научила српски језик. Осим спорадичних и индиректних критика које је Вук упућивао Ани у вези са дечјим лошим писањем српског језика, у писму које је сама написала супругу из Земуна, 12. марта 1831. године, истиче да не може живети у Вуковој отаџбини: „Али можеш и сам увидети да ја у твојој отаџбини не могу да живим, нарочито под данашњим околностима, међу људима који говоре другим језиком, имају друге навике, обичаје и веру” (В–А 1992: 88).

¹⁴ Из преписке коју је водио са Копитаром можемо запазити да Вук Караџић није владао енглеским и француским језиком: „Зашто ми не јависте, шта оно пише Бауринг? Јавите ми што о томе молим Вас; јер овђе нико не зна ни Енглески ни Француски” (PIV: 249).

„мали Сава научио по ђекоју Српску ријеч!”, односно да је његова госпа [Ана] „почела била Српски учити, па се опет оставила” (III: 192). И у неколико каснијих писама, без обзира на то где се у том тренутку налазио, Вук Караџић не заборавља да похвали супругу и сина. Тако јој пише из Халеа 30. јула 1823. године: „Веома се радујем што ти и Сава знате нешто српски. Гледај, ако је могуће, да га учите више, а ако га Господ Бог да ја овдје не умрем, донијећу вама двома, као и Рози, нешто лепо” (В–А 1992: 38). Исто чини и из Лајпцига 7. августа 1823. године: „С поштовањем поздрављам господина Тирола и његову супругу. За мене пољуби пуно пута нашу драгу дјецу и гледај да учите помало српски” (В–А 1992: 39). Анализирајући датуме писама слатих на релацији Вук–Ана, можемо закључити да је син Сава језик учио најмање две године, када наилазимо на писмо Ане Стефановић из Беча у коме обавештава супруга да Сава у петој години живота „српски не воли да говори” (В–А 1992: 44). Међутим, већ следеће године (1826) Вук Караџић доводи свога сина Саву у Земун, одакле 26. јуна 1826. године пише: „Сава свакога дана све више разумије српски. Читава гомила дјеце прати га свуда. Јуче је био у цркви, обучен као и остала дјеца – министранти, и носио чираке” (В–А 1992: 45). Вук Караџић не крије своју идеју да је Саву довео у завичај како би што боље научио српски. У писму Димитрију Давидовићу 24. јуна 1826. године из Земуна, истиче следеће: „Жена је моја са двоје женско деце остала у Бечу, а ја сам овђе дошао само са Савом, којега сам само тога ради повео да би што боље Српски научио” (III: 222). Такође, и сâм Јернеј Копитар, помажући Вуку Караџићу да конципира писмо за полицијски уред на немачком језику, пише:

„Потписани, турски поданик али ожењен Бечлијком и отац четворо непунолетне деце, преселио се из Беча у Земун, како би своју децу вежбао у српском језику, а такође и да би економски боље пролазио [...]” (PIV: 156).

Са друге стране, под утицајем специфичних националних и верских околности, Ана Стефановић изражава забринутост да ће Вук Караџић сина Саву оставити у завичају, због чега 11. јула 1826. године пита свога супруга:

„Колико сам разумела, сви сте у најбољем здрављу, а Сава је задовољан. Желела бих знати да ли још иде у школу и да ли га одиста намераваш оставити доле, као што сам чула од неких људи. [...] Изљуби ми га много и нека не заборави своје драге – мајку и сестре!” (В–А 1992: 47).

Ипак, Вук Караџић јој врло брзо одговара да ће Саву повести са собом, јер га не сме оставити ни по коју цену. У писму из Будима, 31. августа 1826. године, Вук Караџић похвално ускличе својој супрузи: „Зачудићеш се како Сава говори српски” (В–А 1992: 49), показујући на тај начин како учење језика у изворној говорној средини остварује позитивне ефекте на постиг-

нућа онога ко језик учи.¹⁵ Литература о настави српског као завичајног језика учи нас да у мешовитим браковима родитељи настоје да деца науче оба језика, постајући (на тај начин) билингвали. Тако је несумњиво било и у породици Вука Караџића. Иако Ана Стефановић на претходно наведено писмо са одушевљењем одговара из Беча 4. септембра 1826. године: „Како ћу бити радосна кад би ме изненадио знањем српског језика!” (В–А 1992: 50),¹⁶ ипак изражава и своју забринутост у вези са тим да ли су деца заборавила свој матерњи језик: „Јесу ли он и Марија заборавили да читају немачки? Говори ли она са њим српски?” (В–А 1992: 50). Вука Караџића ниједног тренутка није напуштала жеља да му деца науче српски језик. У писму из Пожаревца (од 9. фебруара 1827. године) пише супрузи: „Пољуби ми много пута нашу дјецу! Нека Сава буде добар, да те слуша и да добро учи! Нека се Марија лијепо понаша и нека са дјецом учи српски!” (В–А 1992: 53).¹⁷ Чак и пријатељи Вука Караџића, познајући његову српску душу и темперамент, повремено упућују здравице, фокусирајући се на добропознату жељу Вука Караџића. Тако Лукијан Мушицки 29. фебруара 1828. године пише: „Некь вамь Сава и србски добро зна” (ППІ: 726). И Никола Хаџић, управитељ школа у Винковцима, 28. фебруара 1830. године, писмом обавештава Вука Караџића: „С радошћу вам јављам, да се ваш син добро влада и да сам ја с његови поступци сасвим задовољан. Пропис сам му српски написао баш јуче, и уздам се, даће, док ви дођете, знати и читати и писати српски” (ПІV: 206). Каткад је Вук Караџић и сам умео да их критикује због лошег српског језика. У писму које је упутио из Крагујевца 19. марта 1830. године прекоревачу супругу: „Не знам ко му је диктирао писмо на српском. Што се тиче језика, то је српски врло лоше” (В–А 1992: 75), због чега одмах моли супругу да преда уметнуто писмо Сави и да га обавезно пита шта је у њему, изражавајући наду да ће моћи да га прочита. Из Крагујевца, 26. марта 1830. године, пише сину писмо и моли да вежба писање: „Љубезни сине, / С великом радости примио сам твоју пробу од цајхновања и твоје прво Српско писмо. Цајхновање ми се много боље допада од писма; али се надам, да ће у напредак од дана до дана и једно и друго боље бивати” (П4: 220). Већ за неколико дана, 30. априла 1830. године, Вук Караџић се поново оглашава са истом намером:

„Сави ћу писати другом приликом. Ја ћу њему увијек писати на српском, а он мени нека пише на њемачком, и то из своје главе, како мисли. Нека ми само пише лијепо и полако. У писању на српском нека

¹⁵ Александар Новаковић и Јелена Стошић у најновијем истраживању под називом „Грешке странаца при коришћењу српског језика на Јутјубу (на примеру Арноа Гујона)” (2022) показују да број грешака приликом учења српског језика опада у матици у односу на период његовог учења у иностранству.

¹⁶ И Вук Караџић у једном свом писму упућеном сину Сави пише следеће: „Љубезни сине! / Мило ми је било писмо твоје, што си писао на писму мајке твоје” (П4: 265).

¹⁷ Ипак, сачувано писмо које је Сава упутио оцу, 23. марта 1827. године, писано је немачким језиком.

се вјежба кад има времена, а ја ћу му послати једном приликом упутство за српски правопис. Обрати пажњу да не премара много очи. Његова оба писма на српском веома су српски лоша. Још је горе што знам да нијесу из његове главе” (В–А 1992: 76).¹⁸

На основу садржине наведеног дела писма, можемо закључити да је Вук Караџић у датом тренутку и те како разумео важност продуктивних вештина (говорења и писања), због чега и инсистира да Сава вежба обликовање мисли и њихово записивање на српском језику. „Деца су му писала српски, и он им исправља језик и упућује како што треба да кажу” (Стојановић 1987: 701). Сведочење о Вуковој намери да Сави сачини упутство за српски правопис представља драгоцени показатељ о томе да је Вук Караџић примећивао Савине ортографске грешке, жалећи се притом и на погрешке приликом употребе ћириличног и латиничког писма.¹⁹ Пише Јернеју Копитару 25. октобра 1830. године да ће сина Саву оставити да иде у „трећу Њемачку школу”, уз настојање да „по један сат на дан приватно учи Латински и Српски” (ПІV: 224). Већ 2. децембра 1830. године Вук Караџић у пост скрипту писма упућеног из Земуна изричито пита супругу: „Да ли је Сава већ почео да учи српски?” (В–А 1992: 81), да би 11. децембра 1830. године изразио задовољство због Савиног напретка: „Мило ми је што је учитељ тако нахвалио Саву. Даће Бог да се он у свему поправи” (В–А 1992: 82). „Видећи да Сава у Бечу не може научити српски, он га доведе у Земун” (Стојановић 1987: 701). „Да би научио очев језик, похађао је српску школу у Земуну, а затим (од јесени 1831. до 3. августа 1832) у Новом Саду, са станом код тамошњег пароха Уроша Романовића” (Добрашиновић 1993: 190). Милош Лазаревић и Марко Павковић пишу из Земуна Вуку Караџићу два пута: први пут 8. марта 1831. године да син „Сава добро учи српски” (ПІV: 408), али да је потребно да га Вук мало „покара” због изостанка; други пут 24. јуна 1831. године, преносећи информацију да Сава „и катихисисъ пише, у С. Српском језику” (ПІV: 446).²⁰ Анализирајући преписку Вука Караџића са сином Савом приметили смо да је Сава Караџић искључиво писао на немачком језику, при чему је у писму упућеном из Петрограда 24. јануара 1836. године на (славено)српском језику замолио родитеље да му пошаљу

¹⁸ И заиста је Сава Караџић свако писмо писао на немачком језику.

¹⁹ И у другим писмима Вук Караџић се појављује као неко ко обраћа пажњу на грешке и напредовање у учењу језика. Тако у писму Јернеју Копитару од 6. априла 1831. године пише следеће: „Берман учи Српски, и псовати већ добро зна” (420). Или у писму Илији Гарашанину (од 7. јануара 1864. године) у коме примећује да Дон Гашпаре Красник „доста рђаво говори Српски” (ПХІІІ: 247).

²⁰ Вуку Караџићу је необично било стало да син Сава буде узоран ђак, те га је чак и док је био у Петрограду у писму саветова да се придржава очевих савета: „Као што сам те усмено саветовао, тако те и у овоме писму саветујем, да се добро владаш, и да се једнако стараш, да твоји надзиратељи и учитељу буду с тобом задовољни: од тога сад цела твоја срећа и твоји родитеља и њиови пријатеља зависи” (ПІV: 375).

своје портрете: „Еже ли бы вы мнѣ могли прислать ваши Портрети то бы это мен очень обрадовало” (PIV: 613).²¹

И остала Вукова и Анина деца засигурно су учила српски језик.²² Тако у писму из Беча, 13. августа 1833. године, Ана Стефановић пише Вуку Карацићу о томе да га кћи Амалија не може заборавити, те да га стално зове и брбља: „Тата је далеко, халда, тата ће донети бопи и куфу” (В–А 1992: 94). Кад год би му се указала прилика, Вук Карацић је своју жену молио да са дечицом разговара на српском. Тако је и из Трста, 20. августа 1834. године, писао: „Треба да говориш са Розом српски, како она не би све заборавила” (В–А 1992: 95). Такође, из Берлина пише супрузи два пута: 18. новембра и 12. децембра 1843. године, изражавајући надање да „Мина већ учи српски” (В–А 1992: 143)²³, односно да ће „моћи с Мином говорити српски” (В–А 1992: 144). Према доступним подацима, само је двоје деце надживело своје родитеље – (Вилхел) Мина Карацић и Димитрије Карацић. Постоје неспорни подаци да је Вилхелмина Карацић, осим немачког (матерњег) и српског (очевог), знала француски, италијански и енглески језик. Због тога је, уз своје послове, „као зналац језика била неретко с руке оцу, нека врста секретарице, особито у поверљивијим писмима” (Добрашиновић 1992: 199). Преводила је чак и очеве народне песме²⁴ и бајке са српског на немачки језик, за шта је добила похвале од самог Јакуба Грима. Ипак, сама је сматрала да српски не познаје довољно, те се радије одлучивала да користи матерњи (немачки) језик. У писму Милице Стојадиновић Српкињи 15. јула 1851. године пише: „Ви знате да је мени лакше писати немачки него српски, а ја знам да Ви немачки знате као и српски, зато Вам ево пишем немачки” (PIX: 149). Но, неспорно је да је Вилхелмина Карацић знала српски. У једном од каснијих писама Милица Стојадиновић Српкиња Мини К. пише на следећи начин: „[...] ја се с Вама дичим и представљам себи мој триумф код они кои се самном свађаше да Ви Србски незнате” (PXIII: 538). Са друге стране, Вук Карацић се хвалио да његов син Димитрије Карацић „говори три језика: Српски, Њемачки и Талијански” (PIVIII: 306). Голуб Добрашиновић (1992: 194) истиче да је Димитрије Карацић знао: „немачки, француски, италијански, руски и очев, не много, истина, у то време [1858]” (Добрашиновић 1992: 194). Према доступним подацима у преписци, италијански и српски је учио са Димитријем Владисављевићем, који је често извештавао Вука Карацића о напретку у учењу: „На пијаци већ штрбеца нешто италијански, а у кући

²¹ Из писма Петра Ивановича Кепена (Петроград, 22. мај 1838. године) сазнајемо да је Сава Карацић након смрти оставио и дневник на немачком језику (PIVI: 233).

²² Из писма Вилхелмине Карацић од 30. марта 1861. године сазнајемо да је и унук (Јанко) учио српски језик: „Јанко сада зна сасвим добро да каже *gega*, а Димитрија зове *ујо*” (PIXII: 703).

²³ Мина је у том тренутку имала шеснаест година.

²⁴ Вук Карацић у писму Леополду Ранкеу (од 12. фебруара 1845. године) сматра да се превод његове ћерке Вилхелмине Карацић може сматрати „најбољом читанком за љубитеље српског језика” (PIVII: 308).

српски, и добро памти” (ПVII: 583). Заједничким снагама су се трудили да што боље науче српски, јер су се „млоги чудили, кад су видјели да Вуков син не зна Српски” (ПVII: 686). За разлику од остале деце, Димитрије Караџић је своме оцу писао на српском језику,²⁵ и то, према неписаном правилу, обично краћа писма; дужа је пак писао обично на немачком језику.²⁶ У писмима на српском језику каткад би се поткрала покоја грешка, коју би Вук Караџић настојао да неодложно исправи. Наиме, када је Димитрије Караџић покушао да на српском језику представи своје знање из аритметике, Вук Караџић му одмах и без устручавања пише:

„Предраги мој сине! / Одавно би ваљало да сам ти одговорио на писмо, с којим си ми послао почетак свога писања рачунице на Српском језику, али ми је све којешта сметало, те сам се једва сад наканио. Из овога што си ми послао види се, да ти свој посао добро разумијеш, али да не знаш добро нашега језика, да би мисли своје могао онако казати, као што би Србину казао, него преводиш Њемачке ријечи и мисли (као што несрећом чине готово сви наши садашњи списатељи); али поред свега тога мени је мило што ти и о томе мислиш, и кад никаква другога посла ни забаве не узимаш, забави се и тиме, а уз то једнако гледај да би добро научио наш народни језик” (PIX: 815).

Иако је писао и користио српски језик, Димитрије Караџић у писму од 16. маја 1854. године истиче да би математику могао предавати на немачком језику, али да исто то не би могао да учини на српском: „На српском то не бих могао, јер не владам добро језиком” (PIX: 569).²⁷ Вук Караџић је настојао да сина у свакој прилици охрабри да научи језик, те му и након пет година упућује савете (преко кћери Вилхелмине): „Димитрије нека учи што, особито француски и Српски” (PXII: 117).

Податке о настави српског као страног језика у време кодификације језика можемо пронаћи и у преписци Вука С. Караџића са страним славистима и странцима. Готово сви појединци који су били у контакту са Вуком Караџићем и његовим делима учили су српски језик из несумњиве потребе да боље разумеју књижевно-културно благо српскога народа: Јернеј Копитар, Јакуб Грим, Самуил Бохумил Бантке, Измаил И. Срезњевски и др. Наиме, непосредно након одласка у Беч и првих познанстава са странцима, започиње плодотворна преписка, коју Вук користи да упозна странце са сопственим запажањима о језику, који су они, по свему судећи, раније већ били учили (и врло добро) (по)зна(ва)ли. „Копитару је при изучавању српског

²⁵ „[...] ер кад си болестан неможеш доћи, и то ми био врло жау, ер кад доћеш мислим с' тобом србски и сестром италијански говорити” (ПVII: 727–728).

²⁶ И сачувана писма упућена мајци и сестри писана су на немачком језику.

²⁷ Пријатељи Вука Караџића су се неретко интересовали за напредак деце у учењу српског језика. Примера ради, Платон Атанацковић 21. јануара 1848. године пита за сина Димитрија: „Пише ли Вамь Сербски?” (PVIII: 44).

језика много сметало, што није било никакве српске граматике ни речника”, те „је он у писмима и у чланцима тражио од Срба да једном свој језик учине доступним и странцима тиме што ће написати граматику и речник” (Стојановић 1987: 36–37). Можемо, дакле, с правом веровати да су касније публикације Вука Караџића (*Писменица*, *Пјеснарица* и *Рјечник*) могле бити коришћене и као дидактичка средства за савладавање српског језика, посебно из разлога што су биле и преведене са српског на немачки језик. Тако у преписци са Јернејем Копитаром током 1814. године Вук Караџић указује на исправке у правопису које би требало унети у текст *Пјеснарице*, верујући да ће он све што му је писао „добро разумети” и „учинити” (III: 175).²⁸ Врло често се и сâм Јернеј Копитар указивао на потребу учења српског језика, настојећи да се Караџићева дела преведу на немачки језик, „како би се Немци научили да се радују нашој књижевности, да је прихвате, славе и шире” (III: 275).²⁹ Осим Јернеја Копитара, коме је Вук Караџић несумњиво помагао да боље разуме душу српскога народа и језика, Венедикт Краљевић из Шибеника се исте године појављује као неко ко је учио српски језик и који наглашава да није „Серблињ него Грекњ и на сербскомъ езику самоукњ” (III: 361), те да грешке које се у његовим писмима појављују није имао ко да коригује, јер у Далмацији није могао наћи ниједног јединога који би му умео (по)казати правилно. Ипак, несумњиво је да је Ђура Даничић био предавач српског (као страног) језика. У два бечка писма (од 18. и 20. јуна 1853. године) Вук Караџић позива Ђуру Даничића да што пре оде књазу Михаилу Обреновићу не би ли почео учити српски језик његову заручницу Јулију Хуњади: „Врло ми је мило што си прегао на јесен доћи у Беч, него бих ја врло жељео да гледаш доћи што прије, *да њочнеш учиии Српски заручницу Кн. Михаила*” (ПХ: 216); „Прекјуче сам ти писао из Беча како К. Михаило жели да би ти дошао амо да му заручницу учиш Српски” (ПХ: 220). Имајући у виду да је заручница кнеза Михаила рођена у иностранству, али и да је имала српско порекло, овде дефинитивно можемо говорити о постојању елемената наставе и српског као страног и српског као завичајног језика. И сама је захтевала да јој, како Вук Караџић истиче, нађе и пошаље „једну Српкињу жену или девојку, која ће с њоме све говорити Српски” (ПХI: 423). Своје идеје о српском језику и правопису Вук Караџић је врло често размењивао и са Лукијаном Мушицким, који му је пружио огромну помоћ у првим деценијама реформе језика и правописа. Лукијан Мушицки се налазио

²⁸ Према речима Љубомира Стојановића (1924: 16) Јернеј Копитар је по доласку у Беч „живо настојао да изучи и практички словенске језике и новогрчки и румунски. Гостионица *код белој вука* на Флајшмаркту била је зборно место српских, грчких и румунских трговаца, којих је тада у Бечу било много више него данас, и он је ту био чест гост, право с њима познанства и разговарао се њиховим језицима”.

²⁹ У писму од 19. октобра 1832. године Вук Караџић експлицитно наглашава Копитару да у датом писму „има доста речи, који нема у нашем речнику”, верујући да ће их успешно разумети (ПХV: 778).

и у улози наставника (српског као страног) језика. У писму упућеном из Шишатовца, 11. марта 1817. године, поставља Вуку Караџићу питање о „лексичком благогласју” (и о потреби промене одређених речи), изражавајући забринутост за странце који би српски језик учили и слушали:

„Но што се нама у нашем’ собственном’ езыку благогласно чини, хоће ли се тако исто чинити и тудым’ ушима? Не ’ће ли Гркъ и Италијанаць на оне речи, кое се починю са бр, вр, гр, др, жр, зр, кр, мр, пр, ср, тр, цр, уши съ рукама затворити и побећи? Ти се варварски тонови у нбиовой Симфоніи не чую” (ПІ: 425).

Вукову *Пјеснарицу* запазио је и Јакуб Грим, „који је чак почео да учи српски језик да би читао народне песме у оригиналу” (ОСИПОВА 2016: 42). Реч је о књижевнику који је са одушевљењем причао о српском језику (BAR ET AL. 2013: 148).³⁰ У писму из Касела од 20. новембра 1823. године, као један од појединаца који је учио српски језик, примећује да су писана ћириличка слова и те како „неугодна”, те да би се радо служио штампаним. Из преписке коју је Вук Караџић водио са Гримом, запажамо да је Грим био изврстан познавалац српскога језика, спреман да каткад исправи или допуни и самога Вука Караџића или да га замоли за помоћ уколико не разуме одговарајуће конструкције у српском језику: „Гриму би ваљало казати, да у Славенским словима и нема h, x” (ПШ: 474). Након Гримовог превода граматике на немачки језик, Вук Караџић тријумфално пише 5. априла 1825. године Лукијану Мушицком: „Сад Нијемци уче српски на врат на нос” (ПШ: 588),³¹ имајући у виду значај двојезичне граматике као пожељног наставног средства за учење (српског) језика.³² Потврду да су се објављене књиге користиле за учење српског језика проналазимо у писму свештеника Гаврила Тихоновича Меглицког, који уз писмо из јуна 1837. године, доставља цедуљицу писану Његошевом руком, потражујући „книги надобни для обученія Сербскаго языка”: *Караџићев речник, Песме срѣскоїа народа, Народне ѿсловице* (ПVI:

³⁰ „Јакоб Грим је превео Вукову граматику из 1818. године, прерадио је и допунио, и објавио под насловом „Вукова мала српска граматика” (Wuk’s Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik, 1824)” (СУВАЉИЋ 2018: 478).

³¹ Из Копенхагена Вуку Караџићу пише и Едвин Мариус Торсон (7. марта 1859) изражавајући: 1. наду да ће „имати прилику” да га Вук поучи, односно 2. молбу да му искључиво пише на српском, јер га лако чита (али га и не пише) (ПХII: 98).

³² По свему судећи српски језик учили су многи истакнути појединци. Тако у свооме писму упућеном оцу и матери 19. децембра 1834. године Сава Караџић, описујући своје прве дане у Петрограду, истиче да га је Аделунг представио „Његовој екселенцији министру финансија Конкрину”, који је са њим разговарао на српском језику (ПV: 460). Овом приликом могли бисмо поменути и писмо Јована Стејића и Василија Василијевића од 30. јула 1935. године, у коме обавештавају Вука Караџића о следећем догађају: „Овде је дошао један богат Енглеz са женом и са своја два сина, из Енглеске да пређе у Србију да тамо живи, али нам није познато, колико ће времена онде бавити” (ПV: 542).

126–127).³³ Такође, и у писму Димитрију Фрушићу 13. априла 1826. године констатује да је „народ Српски с ученом Европом познао” (ПШ: 148).³⁴ Вук Караџић и сâм у писму упућеном Измаилу Ивановичу Срезњевском 30. октобра 1852. године открива своју намеру о писању уџбеника који би користио и матерњим говорницима, али и странцима:

„Поставши ја, као што је Вама познато, 1814. године у Бечу српски списатељ, и познавши да списатељи наши управо не познају ни српског језика ни народа, и тако својим књигама да кваре наш народни језик и варају иностранце који из њих желе познати Србе и језик њихов (као што знате да ни Руси прије мене нијесу могли познати Српскога језика), одмах сам намислио потрудити се да бих и Србима и иностранцима показао и српски народ и његов језик управо онако какви су” (ПШ: 757–758).

Осим поменутих књига, Вук Караџић у писму упућеном сину Димитрију 19. децембра 1852. године листи уџбеника додаје и следеће:

„[...] а уз то једнако гледај да би добро научио наш народни језик: читај Нови Завјет, Приповијетке из Старога и Новога Завјета и Српски рјечник. Ја знам да је у Рјечнику тешко сухе ријечи читати и памтити, него читај у њему оно што је код гдјекојих ријечи повише Српски написано: из онога не само ћеш учити наш језик, него ћеш познати и наше народне обичаје и дух народни” (ПШ: 815).

На основу наведених речи Вука Караџића можемо закључити да је и те како разумео значај које познавање историје, културе, вере и обичаја једног народа има по савладавање језика. Уз наведена дела Вука Стефановића Караџића, која су се користила у настави како српског као матерњег тако и српског као страног/завичајног, неспорно су постојале и друге граматике српског језика за странце. Таква је и рукопис *Граматикике Српске* за Италијане, коју је написао/превео Димитрије Владисављевић,³⁵ учитељ у Цркви Светог Спиридона у Трсту (ПШ: 379). Сâм Димитрије Владисављевић се из Трста жалио Вуку да му је „половину [...] Граматикике Талијаносрпске однео [...] Школски Инспектор, да се користује [...] па [му] је не враћа”

³³ Јоаким Новић у писму од 27. фебруара 1837. године истиче да је користио и пјесмарицу за учење српског језика: „[...] учећи изновице и Граматику вашу и из вашије пјесмарица Синтаксис” (ПVI: 54).

³⁴ „Вук је из народних песама узео много речи и ради њихова тумачења навео је много стихова, свакако и због тога да би српске народне песме, које су после појаве првих девеју његових збирки стекле славу у целој свету, учинио што приступачнијим читаоцима, а нарочито странцима, који су се за њих јако интересовали” (Младеновић 1964: 281).

³⁵ У писму упућеном Вуку Караџићу из Трста, 30. новембра 1848. године, Димитрије Владисављевић примећује да у том тренутку расте интересовање за српским језиком: „Овдје се буди воља учити се *Српском језику*” (ПVIII: 311).

(PVI: 303).³⁶ Извесно је да је писао лекције за учење српског језика, за шта потврду налазимо у писму од 15. јануара 1849. године: „Ја сам сада у већем послу него игда до сада; јер како се Историја наша данашња по свијету шири, тако се и моје лекције у Српском језику умножавају” (PVIII: 338). Врло је интересантно да је Димитрије Владисављевић можда и међу првима разумео разлику између наставе српског за изворне говорнике и оне за странце, јер у писму од 11. августа 1845. године изричито наглашава да има спреман „Школски материјал”, у шта убраја граматике: 1. италијанске „за Србље”; 2. српске „за Италијане” и 3. српске „за Србље у Школи” (PVII: 392).³⁷ Након његове смрти Вук Караџић је у два наврата од Андрије Стојковића потраживао рукописе свог покојног пријатеља ради прегледа и објављивања³⁸: „Ви мени зимус ту обећасте да ћете се потрудити да се изнађу рукописи покојнога Владисављевића, а особито Српска Граматика за Талијане³⁹” (PXII: 872); „Ја сам новце добио, сад Вас, молим као што сам Вам и љетос ту на растанку говорио, да ми пошаљете тај рукопис од оне Граматике покојнога нашег пријатеља Димитрија Владисављевића” (PXIII: 52).⁴⁰

Ипак, без обзира на све постојеће уџбенике странцима, који су у то време учили српски језик, није било уопште лако да га савладају. О томе сведочи и писмо Самуила Бохумила Банткеа из Кракова од 18. августа 1826. године у коме истиче да са српским не стоји тако добро, те да ни нова слова неће у главу. Федор Посарт у писму упућеном из Штутгарта пише, 31. августа 1838. године, Вуку Караџићу да што пре напише практичну граматику српског језика за Немце (у чему би му и сâм помогао) (PVI: 259), а Саво Поповић из Смирне 25. јула 1856. године да му додони за пријатеља „један Србско-Француски или ти Француско-Србски Рјечник” (PXI: 380). Такође, Петар Павлович Дубровски пише Вуку Караџићу из Варшаве 16. октобра 1839. године, молећи га да му пише на српском језику, са којим се

³⁶ У писму упућеном из Темишвара (15. јуна 1855. године) откривамо да се и Димитрије Тиrol налазио у улози предавача српског језика: „Знате, да сам осуђен, да се под старост мучим, па јошт сь предаванѣм Србскогъ езика и литературе. Езыкъ предаемъ изъ Граматике, кою самъ издао за Немце” (PXI: 180).

³⁷ И сам Димитрије Владисављевић је држао часове српског језика странцима. У писму упућеном Вуку Караџићу из Трста, 23. септембра 1843. године, пише следеће: „Овај Листодавац биће Г. Вилхем порупски најстарији син Учитеља у Четвртој Нормалној Школи, и мој тримесечни ученик у Српском језику” (PVII: 86).

³⁸ Уз граматику „за странце” Вук Караџић је потраживао и рукопис граматике за Србе који би учили италијански.

³⁹ Из одговора Андрије Стојковића од 7. септембра 1861. године сазнајемо да је Граматика имала 64 листа (PXII: 873).

⁴⁰ Помоћ Вуку Караџићу у овом послу пружио је нико други до Ђуро Даничић: „Пре-кјуче сам Ти послао онај пријевод покојнога Димитрија Владисављевића с оригиналом заједно. Ти си једном учинио мени љубав те си оно прегледао и поправљао али си на крају казао да још није за штампу. То је што сам ти сад послао преписано на чисто по ономе Твоме поправљању” (PXIII: 64).

већ прилично упознао (ПVI: 388).⁴¹ И Петар Иванович Прајс се у својим писмима хвалио да му дружење са Вуком Караџићем (и Копитаром) „користи у учењу српског језика” (ПVI: 624). Осим поменутих, српски језик учили су и Тереза Јакуб Робинсон („Српски језик, који сам тако дуго морала да занемарим, наједном ми је опет постао близак, чим сам прочитала неколико глава које су ми биле добро познате по немачком и енглеском преводу” [ПХ: 258]), Кондрат Фјодорович Страшкевич („Одъ неколихъ младића, кои су долазили у Кіево изъ Сербіе да се уче у Университету или у Академіи научіо се самъ мало србски” [ПХ: 258]), Вацлав Ханка („Вашиим речником причинили сте радост свим љубитељима словенских говора” [ПХ: 636]), Измаил Иванович Срезњевски и многи други. Измаил И. Срезњевски је долазио у Беч код Вука Караџића 1840. и 1841. године, те је „код њега учио српски језик и читао народне песме” (NEWKLOWSKY 2007: 317). „Радост што ће му управо Вук бити водич у наш језик саопштиће и свом Министарству: *Овде се бавим њод руководсѣвом Вука С. Караџића језиком срѣским и ѣриѣремат се за ѣуѣ ѣо крајевима илирских Словена*” (Добрашиновић 1987: 105). Вук Караџић и српски језик опчинили су Срезњевског, који је размишљао о начину на који би га [српски језик] најлакше и најбрже изучио. „Вук је радо пристао да му помаже у изучавању српског, а сем тога му је нашао и помоћника, који ће му долазити кући” (Гавриловић 1922). Голуб Добрашиновић у тексту „Вуков животопис од И. И. Срезњевског” у неколико наврата помиње постојање односа учитељ–ученик, запажајући да су заједно гледали представе, читали песме и пили чајеве. Зато с правом можемо веровати да је реч о првим облицима наставе савременог српског као страног језика: „Ова читања и разговори с њим веома су ми корисни, а са стране гледајући и веома драги: старац скине своју дрвену ногу, легне на софу, где сам му ја израније припремио јастук, а ја за столом с књигом и оловком у руци” (Добрашиновић 1987: 105). У каснијим годинама Вук Караџић је Срезњевском писао и на српском језику, што је добар показатељ у којој мери је савладало српски језик.

4. ЗАКЉУЧАК. Анализа преписке Вука Стефановића Караџића омогућила нам је да се упознамо са важним особинама наставе српског као страног језика у време кодификације српског језика и правописа. Наиме, иако се у доступној литератури зачеци наставе српског као страног језика везују период након Другог светског рата, плодотворна преписка нам је показала да је, у неком свом једноставнијем облику, постојала и у време Вука С. Караџића, односно током читавог XIX века. Осим тога што је у његово време и

⁴¹ Шта више, једном приликом се обраћа Вуку Караџићу обећавајући да ће написати чланак против једног писца који је исмевао српски језик. Том приликом исказује сумњу да употребљене речи (чудь, `удное, стальное, Немаць) у наведеном подсмеху и не постоје у српском језику (ПVI: 558). На наведено писмо, са детаљним објашњењем, Вук Караџић одговара из Беча, 11. децембра 1840. године.

захваљујући њему кодификован српски језик, околности и (социолошке и културолошке) прилике у којима је живео, радио, стварао породицу и о њој бринуо, пружају нам важне информације о основним карактеристикама наставе српског као страног језика. Узимајући у обзир живот у патријархалној српској средини и друштву, Вуку Караџићу је необично било стало да му супруга, а касније и деца (која су већи део свог живота провела ван граница тадашње Србије) науче српски језик. Међутим, и поред исказивања очигледне жеље да му породица научи српски језик, није се посебно ангажовао на том пољу, већ је сва његова активност била усмерена ка исказивању интересовања, ангажовању служавке са српских простора и упућивању покоје критике.

Спроведено истраживање нам је посведочило да се настава српског као страног језика у првој половини XIX века реализовала кроз увежбавање и памћење преведених реченица са страног језика, директан разговор са изворним говорницима, исправљање грешака и коришћење три капиталне публикације – *Грамајшке*, *Пјесарице* и *Рјечника*, које су, што нам је анализа преписке јасно показала, несумњиво коришћени као прва дидактичка средства за учење српског (као страног) језика. Уз наведено, преписка нам пружа увид и у то да су много угледни Европљани учили српски језик, како на истоку тако и на западу. У првом реду су то били Јернеј Копитар, Јакуб Грим, Самуил Бохумил Банкте, Петар И. Прајс, Николај Иванович Надеждин, Измаил И. Срезњевски. Неретко су се у улози српског (као страног) језика налазили пријатељи Вука Караџића – Лукијан Мушицки, Ђуро Даничић, Димитрије Владисављевић, служавке и учитељи из Србије, које је сâм ангажовао да му децу подучавају српском језику.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Вулетић, Александра. Странкиње – „српске снахе” у 19. и почетком 20. века. *Историјски часопис* 51 (2004): 67–85.
- Гавриловић, Андра. Срезњевски и Вук у Бечу. *Словенска њујорка*. Београд: [Б. и.], 1922.
- Добрашиновић, Голуб. Вуков животопис од И. И. Срезњевског. *Вук Стефановић Караџић*. Исмаил Иванович Срезњевски. Београд: Библиотека Репринт (1987): 103–119.
- Добрашиновић, Голуб. Вукова картографска интересовања. *Зборник историјских музеја Србије* 27 (1993): 5–22.
- Ивић, Павле. *Прељед историје српског језика*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
- Крајишник, Весна. Нека питања из методике наставе српског као страног језика. *Српски као страни језик у теорији и пракси* III. Весна Крајишник, (ур.). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2016, 7–26.

- Маринковић, Мирјана. Српски језик у Османском царству: Пример четворојезичног уџбеника за учење страних језика из библиотеке султана Махмуда I. *Славистиџика* 14 (2010): 280–298.
- Младеновић, Живомир. Рукописни извори одломака народних песама у Вуковом „Српском рјечнику”. *Анали Филолошкој факултетији, IV, Вуков зборник I* (1964): 281–292.
- Новаковић, Александар. Методика наставе српског као страног језика на почетку XXI века. *Прилози насџави српској језика и књижевности* 10 (2021): 85–110
- Новаковић, Александар. *Увод у методикy насџаве српској као сџираној језика*. Ниш: Филозофски факултет, 2022.
- Новаковић, Александар, Јелена Стошић. Грешке странаца при коришћењу српског језика на Јутјубу (на примеру Арноа Гујона). *Филолоџ* 13(26) (2022): 96–130.
- Осипова, Елена Аркадьевна. *Русская лиџературија 1800–1860 џ. и сербская зџическая џтрадиџия*. Дисертација на соискание ученој степени кандидата филолошеских наук. Москва: Институт Мировој Литератури Имени А.М. Горького Россијској Академији Наук, 2016.
- Поповић, Миодраг. *Вук Сџеф. Караџић*. Београд: Нолит, 1964.
- СРЕЗЊЕВСКИ ИВАНОВИЧ, Исмаил. *Вук Сџефановић Караџић*. Београд: Библиотека Репринт, 1987.
- СТОЈАНОВИЋ, Љубомир. *Живоџ и рад Вука Сџеф. Караџића*. Београд–Земун: Штампарија графичког завода „Макарије”, 1924.
- СУВАЉИЋ, Бошко. „Српски рјечник” (1818) у Вуковој „Преписци”: колективна монографија. Том 2. Бошко Сувајџић, Петар Буњак, Душан Иванић (ур.). *Књижевности, кулџура, фолклор. Пиџања славистиџе*, 2018, 477–489.

*

- BÄR, Jochen A., Mark-Georg Dehrmann, Holger Ehrhardt, Jürg Fleischer, Heidrun Kämper, Sabine Krome, Steffen Martus, Wolf Richard Norbert. *Die Brüder Grimm. Pioniere deutscher Sprachkultur des 21. Jahrhunderts*. Gütersloh: Brockhaus/wissensmedia, 2013.
- NEWKLOWSKY, Gerhard. Izmail Ivanovič Sreznevskijs Reise durch Österreich 1841–1842. *Studia slavica Hung* 52 (2007): 309–318.
- RELIĆ, M. M. Srpski jezik u arealu Kosova i Metohije – od nadetničkog do ’konfesionalnog’. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 42/2 (2012): 83–96.

ИЗВОРИ

- V–A 1992: *Вук–Ана: џреџиска*. Прир. Голуб Добрашиновић. Нови Сад: Будућност, 1992.
- III: *Преписка I (1811–1821). Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1987.

- III: Преписка II (1822–1825). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1988.
- III: Преписка III (1826–1828). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1989.
- PIV: Преписка IV (1829–1832). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1988.
- PIV: Преписка V (1833–1836). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1989.
- PIVI: Преписка VI (1837–1842). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1993.
- PVII: Преписка VII (1843–1847). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1993.
- PVIII: Преписка VIII (1848–1850). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1994.
- PIX: Преписка IX (1851–1852). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1995.
- PIX: Преписка X (1853–1854). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1996.
- PIXI: Преписка XI (1855–1858). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1996.
- PIXII: Преписка XII (1859–1862). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1998.
- PIXIII: Преписка XIII (1863–1864). *Сабрана дела Вука Караџића*. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 2014.

Aleksandar M. Novaković

VUK S. KARADŽIĆ'S SIGNPOST TO TEACHING SERBIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary

The paper analyzes the correspondence of Vuk Stefanović Karadžić with the aim of creating a clear picture of the basic characteristics of teaching Serbian as a foreign language. The research used the method of theoretical analysis with the technique of content analysis. The material for the research consisted of thirteen books of Vuk Karadžić's correspondence published as part of the *Collected Works* of the Publishing Company "Prosveta", as well as the book *Vuk-Ana: Correspondence of Golub Dobrašinović*. The analysis of the data showed that already at the time of the Serbian literary language codification, there were hints of teaching modern Serbian as a foreign language and (at least) one of its subdisciplines – teaching Serbian as a heritage language. Their implementation

was related to repeating and memorizing translated sentences from a foreign language, talking with native speakers, directly correcting mistakes and using Vuk's three capital publications – *Gramatika*, *Pjesnarica* and *Riječnik*. Members of Vuk's family (his wife, sons and daughters), his friends and distinguished contemporaries such as Jernej Kopitar, Jacob Grimm, Samuel Bohumil Bankte, Peter I. Price, Nikolai Ivanovich Nadezhdin, Izmail I. Sreznjevski appeared as students, while teachers of Serbian (as a foreign language) were his friends – Lukijan Mušicki, Đuro Daničić, Dimitrije Vladislavljević, maids and teachers from Serbia, who he himself hired to teach his children Serbian.

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
Тирила и Методија 2
18000 Ниш
aleksandar.novakovic@filfak.ni.ac.rs

Примљен: 2. марта 2023. године
Прихваћен за штампу маја 2023. године